

בר מצוה לחילונים

תוכנית חדשה להכנה ולטקס של בני-מצווה במסגרת יהודית-הומניסטית, חופשית וחילונית

מנחם זינה רגב

לגבי רבים בציבור הישראלי חגיגות בני-המצווה הן בעצם חסרות-משמעות. כיוון שהכל מנוהל על פי התפיסה האורתודוקסית, הרחוקה מאורח-חיים והשקפתן של משפחות רבות, מתבצע כל הקשור בבר-מצווה בבחינת "מצוות אנשים מלומדה": התפילה בבית הכנסת, הקריאה בפרשה ובהפטרה, הנחת תפילין, לעתים "דרשה" (שבדרך כלל נכתבת ע"י המורה או המדריך) - כל אלה, הטקסים והמנהגים, מתבצעים ללא כל זיקה משמעותית של הנער/ה או של משפחתו. יודעים ש"כך עושים כולם", אך אינם מתייחסים ברצינות לתכנים והשקפות עולם, שהם בסתירה גמורה לאורח-החיים ודרכי-החשיבה של משפחות בני-המצווה.

החומר המובא בתוכנית, מבוסס על תפישות יהודיות-הומניסטיות, חומר העשוי לתת אופי חדש-ישן לקורסי לימוד לקראת הבר-מצווה ולטקסים עצמם. החומר, וההנחיות המלוות אותו, לא נבחר מתוך התבססות על אידיאולוגיה דתית כלשהי, אורתודוקסית, מסורתית או רפורמית. איננו דוחים שום גישה או טקסים יהודיים מקובלים; לכל אדם וחוג הזכות להאמין ולחוג עפ"י השקפתו ואורח-חיים. מה הוא, אם כן החדש בגישה שלנו? אנחנו רואים את המורשת התרבותית העשירה שלנו (תנ"ך, משנה, גמרא, מדרשים, ספרות ושירה מודרנית) כמורשת השייכת למגזר החילוני-החופשי בדיוק כפי שהיא שייכת למגזרים אחרים של עמנו. ובעניין זה חשובים לנו מספר עקרונות:

א. הבחירה

בניגוד לגישה הדתית, אנו קוראים במקורות שלנו מתוך הבחנה וביקורת. מתוך כך אנחנו נוטלים לעצמנו חרות לבחור מתוך החומר המונח לפנינו על פי ערכי היחיד והחברה המנחים אותנו. ברור שלא נבחר בחומרים

ד"ר זינה רגב היא מרצה לספרות באוניברסיטת העברית. מנחם רגב הוא סופר ומחנך

מאמינים בו, ולעתים אף סותר את דרכי החשיבה שלנו. טקס בר-מצווה משמעותי ראוי שישלב בתוך המבחר מן התרבות היהודית שלנו גם יסודות מן התרבות הכללית, שגם היא חשובה ומשמעותית.

שאינם קרובים להשקפות העולם שלנו. החומר שאנחנו בוחרים - ממקורות שונים ומגוונים - צריך שידבר אל לבנו ואל שכלנו. הנחת היסוד המדריכה אותנו היא שהאדם הישראלי-היהודי הוא אוטונומי בהחלטותיו, מתייחס בכבוד למורשתו ורוצה להתחבר ליסודות של תרבות וערכים שמנחים אותו בחייו. לזה עלינו להוסיף: העיון בטקסטים שונים חשוב מעוד בחינה: עלינו להכיר גישות שונות, בעבר ובהווה, גם אם איננו מזדהים אתן. רק מתוך ידיעה, של החומר ושל עצמנו, נוכל לגשת לבחירת מה שמתאים לנו.

ב. יסודות רוחניים

ההכנה לבר/בת-מצווה והטקס עצמו, שבו מעורבים גם בני המשפחה והחברים - מחייבים אותנו לעצור הרגע ולשאול: מי אנחנו? מה יהודי וישראל בנו? כך נוכל, ולו בדרך צנועה, לשלב ולהדגיש ערכי רוח שונים בחייו. אנחנו מאמינים שהכנה וטקס, כפי שאנחנו מציעים אותם, יותירו משקעים חיוביים בכל אלה שיטלו בהם חלק.

ג. יהדות ואוניברסליות

בניגוד לגישה האורתודוקסית המסתגרת בעולם היהדות בלבד (מבחינה זו אינם שונים הזרמים המסורתיים והמתקדמים) אנחנו רואים את עצמנו ואת חברתנו כחלק מן העולם התרבותי. לכן נשלב בדרכי הבחירה והדיון שלנו יסודות אוניברסליים בתחומי השקפות-עולם, היסטוריה, ספרות, שירה, פילוסופיה, פסיכולוגיה, וכיו"ב. כך, אנחנו רוצים להכיר - ואם אפשר להעמיק בהכרה זו ובלימוד - את מורשתנו, אך לא לנתק אותה מכל המתרחש סביבנו. לא יתכן לערוך טקס בר-מצווה שהוא מנוגד לכל מה שאנחנו

מעוניין במנחה לבר/בת מצווה?

תוכנית בר/בת המצווה של תחיל"ה, המיועדת למשפחות חילוניות, תראה אור במאי 95. עם פרסומה נקיים השתלמות מנחים שיוכשרו בהכנת צעירים/ות לטכסי בר/בת מצווה, במשולב עם עבודה ומפגשי לימוד עם המשפחה כולה. לפרטים נא לפנות לתחיל"ה, טל. 02-711185

פבלו פיקאסו: דיוקן של דורה מאר

לחשוב על תוכנית מינימום של שמונה עד עשר פגישות. צריך להחליט, בכל מקרה, איך ובאיזו צורה ישולבו גם משימות שבר-המצווה יקבל על עצמו: כגון פעולת התנדבות, ביקור במקומות מסויימים, וכו'.

ט. חוברת סיכום

אנו מציעים שבסופו של קורס ההכנה (בעזרת מנחה) תיערך חוברת שתכלול טקסטים מן הקורס, טקסטים שנבחרו ע"י הנער והנערה, אינן יוחסין, תמונות מחיי המשפחה, דו"ח על משימה מסוימת, סיפורים, שירים או מאמרים, ציורים, צילומים שנכתבו ע"י חתן/כלת השמחה.

מה מטרת החוברת הזאת?

ראשית יהיה בה מעין סיכום של מה שנלמד. חוברת זו תהיה מזכרת לבר-מצווה, לבני משפחתו ולחבריו.

שנית - ובכך אנו רואים חשיבות מיוחדת - אנו מציעים שהחוברת תחולק לכל המשתתפים בטקס בבית (או בחיק הטבע). חתן השמחה יחלק קטעי קריאה למשתתפים, ואם ירצה יאמר דברי קישור לגבי כל אחד ולגבי עצמו. כך תיווצר אווירת השתתפות של כולם בחוויות שעבר בר-המצווה לקראת החגיגה. ולא פחות חשוב: כל אחד מן המשתתפים יקבל את החוברת כתשורה מיוחדת מאת בר-המצווה.

הדגש בעיניו בקטעים שנבחרו יהיה בערכים שהם ערכים מרכזיים במורשת המוסרית של העם, כגון: צדק, רחמים, שלום.

(3) החלק המיוחד לנער/ה. כאן הדגש הוא בנושאים ובערכים אישיים ומשפחתיים, כגון: הכנת אינן יוחסין ו/או עבודה מפורטת על המשפחה ותולדותיה; קטעים מיצירות של בני-המשפחה (זכרונות, מכתבים, שירים); נושאים מתחום הספרות והאמנות, ועוד. כאן יבואו לידי ביטוי הנטיות המיוחדות של בר-המצווה: קריאה, שירה, מחשבים, ספורט, מדע, וכו'.

הערות סיכום לתוכנית "החלקים": המודל הנזכר כוונתו להצביע על כך שאפשר לשאוב משלושה אשכולות של נושאים. הסדר אינו חשוב, והוא ייקבע בשיתוף פעולה בין המנחה לבר-המצווה. החומר המוצע רב ביותר, ומגוון ביותר באופיו, במידת הקושי שבו ובמקורותיו. כמות החומר ומידת ההעמקה בו יהיו שונים בכל מקרה: על פי נטיית לבם של בני-המצווה בשיתוף - אבל אין זה הכרחי בכל מקרה - בני המשפחה האחרים.

ז. המשפחה

כדי שהתוכנית (ההכנה, הטקס, התוצר) תצליח, חשוב שבני המשפחה (הורים, אחרים) יקבלו במודע את הגישה העקרונית, יתייחסו ברצינות לנושא וייצרו על ידי כך את האווירה המתאימה להצלחת העניין. ונחזור על כך: חשוב שיהיו שותפים פעילים בתהליך, כיוון שהמסגרת המוצעת היא בעיקרה משפחתית.

ח. קורס ההכנה

יש לייחס חשיבות רבה לקורס ההכנה לבר-מצווה. בטקס עצמו אנחנו רואים שיא וסיכום של סידרת מפגשים ופעולות. כמו שהופעת המנצח עם התזמורת, אינה אלא סיכום של העבודה הרבה לקראת הקונצרט, כך ינצח בר-המצווה על הטקס שהוא בא אליו לאחר שלמד והכין את יסודותיו.

קורס ההכנה יכול להיות אינדיבידואלי, יכול להתקיים במסגרת קבוצה של נערים ונערות בבית ספר, במתנ"ס או בכל מסגרת אחרת. מספר הפגישות יכול להיות שונה בכל מקרה. נראה לנו שצריך

ד. אמונה

הטקסים המסורתיים שאנו מציעים בנויים כמובן על אמונה באלוהים. בשום אופן לא נתעלם מן היסוד הזה, נלמד את הנושא ונבין אותו. אך נזכור שאינן הוא מחייב אותנו. אנחנו "מתווכחים" עם הטקסטים. מקבלים מה שקרוב לנו, ודוחים מה שסותר את מה שאנו מאמינים בו.

ה. האדם האוטונומי

בניגוד לתפיסה האורתודוקסית בעניין זה, שחילוניים רבים מקבלים אותה ללא מחשבה וביקורת, כי אינם מתייחסים אליה בכלל - איננו מוכנים לכפות על הבר-מצווה כל טקסט וכל הצעה. אדרבה! אנחנו רוצים לשתף את הנער או הנערה ואת בני משפחתם בבניית תוכנית ההכנה לטקס ובעיצוב התוצרים. הכנה פירושה בחירה ודיון משותפים על משמעות הטקסטים. מה היתה משמעותם בהקשר ההיסטורי, ומה הם אומרים לנער או לנערה המעיינים בהם. כיום איננו רוצים שיווצר פער בין - החינוך לאוטונומיה של היחיד ובין הטקס. רק בדרך זו יש סיכוי שהנער/ה יפנימו את הערכים והתכנים שבטקסטים ובפעילויות. תקוותנו היא שכך נוכל גם לעורר בו/בה סקרנות ורצון לתהות הן על עצמם ועל עתידם והן על הברכה שעשויה לצמוח מעיון נוסף - מעבר לבר-מצווה - בטקסטים המגוונים.

ו. תוכנית "החלקים"

באורח כללי ביותר (הפירוט יבוא בהצעות המפורטות) אנחנו מציעים לבנות תוכנית מודולארית שתאפשר לכל נער/ה ומשפחותיהם, לבנות תוכנית המיוחדת להם. ועם זאת היינו רוצים שיהיו גם חלקים קבועים שאנו מייחסים להם חשיבות לשם הבנת המורשת שלנו. באורח סכמאטי ביותר, אפשר לראות את מבנה ההכנה כך:

(1) חלק אחד בתוכנית יהיה קבוע, ובו למשל: התבררות ואחריות; קטעי מסורת (פרשת השבוע, הפטרה, מדרשים). כדי לערוך היכרות עם הערכים שבמורשת העשירה שלנו, מומלץ, למשל, שבר-המצווה יקבל מושג על התוכן הכללי של הספרים המרכיבים את התנ"ך; מה הם משנה ומדרש! מהו הרקע ההיסטורי להיווצרותם, וכו'. חלק שבו ייבחרו קטעים מן המורשת, מיצירות שהנערים/ות יבחרו, וכיו"ב.

(2) כאן יהיה שילוב בין הצעות התוכנית ותוספות של הבר-מצווה ובני משפחתו.

לאונרדו דה-וינצ'י: גינברה דה-בנסי